

Зоран Деврња

Православни богословски факултет, Универзитет у Београду

Криза породице у савременом друштву (Јеванђеоска и канонска перспектива)

Сажетак: Наш савремени тренутак, је доминантно обележен кризом. Криза постојања је још од праоца Адама уткана у наше биће. Човечанство живи над процепом, који није само етички већ наглашено егзистенцијални, којем је са једне стране безнађе аутономног постојања, а са друге животворна нада у заједницу у којој нам Бог дарује себе. Искуство живљења у породици је у темељима сваког човека. Породица је својим значајем и свеприсутношћу заузела велики сегмент у оквиру светописамских текстова. Желео бих да са вама поделим своја размишљања на познати јеванђеоски одељак у којем је описано како анђео преноси заповест Господњу Јосифу да тек рођеног Спаситеља и мајку Његову поведе из Јудеје у Египат и сачува их од Иродових погубних намера. Канонско предање Цркве је обухватило својим нормативним одредбама и живот породице у контексту активно пројављене вере њених чланова. Имамо значајан број канонских одредби које указују на неопходност очувања брачне заједнице хришћана. Постоје и канони који упозоравају на обавезу брачне верности као претпоставке учествовања у светотајинском животу и изражавања аутентично пројављене вере. Поједини канони нас подсећају и на то да не би требало ступати у брачне односе са припадницима јеретичких и расколничких заједница, а још мање са неверујућима. Поред осталог канонско предање нам препоручује аскетски приступ животу.

Желео бих да се захвалим организаторима овог скупа који се по ко зна који пут несебично ангажују и подстичу нас на размену мишљења и искустава на теме које се тичу наших живота и друштва у којем обитавамо, а у контексту вере у спаситељну Христову љубав и промислитељно старање Очево о нама.

Ништа ново нећемо рећи када кажемо да је наше време обележено кризама различитих изворишних токова и облика пројављивања, од социјално-економских (каква је ових дана веома актуелна код нас, широм наше Европе као и у свету уопште), преко политичких, једнако разорних у локалној пројави и на глобалном нивоу, и кризе етоса која се манифестује као урушавање вредносног хоризонта појединаца и читавих народа, до оне суштинске кризе, која се налази у основи свих напред поменутих, кризе вере која се на друштвеном плану не пројављује само као религиозни скептицизам и игноранција Божјег присуства у свету и његовог спаситељног дела које континуирано и целовито прожима и испуњава историју, другим речима атеизма познатог нам како на истоку Европе и у Азији тако и у Западном свету, већ превасходно као недостатак слободног, аутентичног и искреног односа са Богом код оних који веру исповедају и желе епитет хришћана као одлику свог личног и друштвеног идентитета. Иако на први поглед не изгледа сасвим јасно уочљиво и разумљиво, управо смо ми хришћани одговорни за странпутице и заблуде савременог друштва и цивилизације ранијих епоха, јер нисмо успевали, исувише често, да оваплотимо и оживотворимо темељне истине вере у коју смо призвани не својим заслугама и трудом, већ пожртвованом љубављу Христовом.

Са друге стране посматрано, наш савремени тренутак, као ни било који други од претходних у нашем историјском трајању, није био без обележја кризе. Криза постојања је још од праоца Адама уткана у наше биће, у природу која нас окружује и које смо део, и свакако, у друштво које тако крхки, слаби, непостојани и уплашени, а бежећи од аутентичног доживљаја себе и испољавајући се као арогантни, горди, самоуверени и ратоборни, изграђујемо. Од тог тренутка човечанство живи над процепом, који није само етички већ наглашено егзистенцијални, којем је са једне стране безнађе аутономног постојања из себе, по себи и за себе, једноставније речено трагедија егоизма, а са друге животворна нада коју нам је подарио Бог, а која се вером утискује у наше животе и постаје основ свих наших стремљења и прегнућа.

Данас смо дали себи у задатак да говоримо о породици у контексту савременог друштва и о проблемима и кризама кроз које она пролази. У савременом свету доминира вредносна дезоријентација, како младих тако, можда у још већој мери, старијих. Пред човеком двадесет првог века налазе се многе непознанице и питања: Куда идемо као човечанство?; Назире ли се крај унутар-друштвеним сукобима и међународним ратовима?; У којој мери можемо бити слободни у све тежим и окрутнијим социјалним приликама, када глад мори стотине милиона људи на планети, када су такође десетине милиона протеране из свога станишта, када влада велико сиромаштво не само у земљама „трећег света“ већ и у значајној популацији веома богатих друштава?; Како се одупрети све већој опхрваности друштва окрутним криминалом?; Како се изборити са све већим проблемом који породици и њеним члановима, али исто тако и друштву у целини, стварају све распрострањеније болести зависности?; Како преживети незапосленост и презадуженост?; Како однеговати и одшколовати децу у неизвесним социјалним околностима и друштву доминирајућих вредносних илузија, медијске манипулације и исфабриковане истине?; Како пронаћи себе у колоплету лажних вредности и циљева?; Како победити сопствени индивидуализам и себелубље, интернетску усамљеност и лажну самодовољност који доводи до потпуне моралне и духовне исцрпљености и изолационости?; Како помоћи себи и другима?... Како?... Куда?... Где?... Зашто?...

Иако на први поглед има негативну конотацију, разговор на тему кризе, схваћене у најширем смислу и у ма ком облику, јесте могућност да се реалност сагледа онаквом каква заиста јесте, да се ослободимо заблуда, неутемељених надања, илузија, лажних вредности и да се окренемо Истини, која у нашем веровању увек има ипостасни лик и поистовећује се са бићем и постојањем самога Тројичнога Бога, Оца и Сина и Светога Духа.

Искуство живљења у породици, у заједници, је у темељима сваког човека. Све оно што јесмо и што бисмо могли бити, сви наши лични квалитети и знања, као и оно што је лоше и што би требало исправити, на неки начин постоји у корелацији са нашим првобитним искуством живота у заједници, са првим утехама и поукама, са првим забранама и фрустрацијама, са присутношћу других, најближих и највољенијих у нама. Породица је, као што вам је сигурно познато, својим значајем и свеприсутношћу заузела велики сегмент у оквиру светописамских текстова, како Старог тако и Новог Завета. Међутим, издвојио бих само један, али у довољној мери парадигматичан, кроз који бисмо могли да разумемо и објаснимо изазове и потенцијале које карактерише положај породице унутар савременог друштва. Желео бих да са вама поделим своја размишљања на познати јеванђеоски одељак у којем је описано како Анђео преноси заповест Господњу Јосифу да тек рођеног Спа-

ситеља и мајку Његову поведе из Јудеје у Египат¹ и сачува их од Иродових погубних намера. Света Породица је у свести свих хришћанских генерација постала метафора сваке од наших породица, њена рањивост поистовећена са нашом, а пројављено старање Очево увек доживљавано као израз оне љубави која бди над опстојношћу сваке породице у историји. У наведеној приповести нагласио бих три најзначајнија обележја: 1. Витлејем, Јерусалим, и целу Јудеју, као од Бога обећани простор Његовом народу, као простор којим обилује благодат, у којем „тече мед и млеко“. Типолошки схваћено можемо бити слободни да га поистоветимо са Црквом. 2. Ирод, душегубни владар, узурпатор у земљи коју је Бог подарио своје народу. Оличење страсти, похлепе, себичности, гордости, страха, мржње, доминације, патолошке агресивности и смрти. 3. Египат, земља амбивалентног значења. Није обећан Израилу, није благослов Божји своје народу, али је простор у којем се тај исти народ дефинише као самосвојан, као народ јединственог и особеног идентитета који није утемељен на вредностима из овога света већ на обећању Божјем. Управо се у Египту Јеврејски народ издиференцирао као Божији разликујући се од других народа који су идентификовани као Фараонови.

Рађајући се у Витлејему Јудином Господ Христос испуњава обећање, очовечењем се поистовећује са нама и слободно преузимајући нашу рањивост сам постаје рањив. Уласком у историју улази у матицу историјских токова и самом појавом разоткрива Ирода као псеудо-цара. Разобличава лаж, сујету, похлепу и све оно што Ирод собом носи, а што је помрачило и прикрило освештаност простора обећане земље и народне заједнице која је настањује. Одласком у Египат у тренутку кризе, а по заповести Господњој, идентитет Свете Породице остаје неупрљан иродовским страстима, лажима и претњама, те остаје нетакнут до тренутка њиховог ишчезнућа кроз Иродову смрт, што се јавља претпоставком повратка Породице и остварења предвечног плана Божјег о човеку и свету. Трагајући за метафорама, типологијама и аналогијама у овој приповести у обавези смо да идентификујемо три напред наведене одлике у нашем садашњем искуству. Света Породица је свака породица освештана живом вером. Простор светости и надања је свакако Црква. Ирод је изобраење наших страсти, малOVERја и сумњи, похлепе и љубави према материјалним вредностима и свету као носиоцу зла. Египат је сусрет са самим собом, са прочишћеним сопственим идентитетом, са личним преображајем, са смелошћу да одбацимо оно што заиста нисмо и не би требало да будемо, суочавање са сопственим лажима и заблудама о нама самима, са грехом и могућношћу да постојимо и без њега. Све ово омогућава неком савременом Јосифу да предузме корак какав је начинио и онај Праведни из Јеванђеља, да одведе своју породицу далеко од свега онога чиме нас вара данашњи тренутак нудећи нам илузију хедонистичког задовољења страсти као путу за излазак из кризе, новац као утемељитеља среће и друштвене афирмације, телесну лепоту као мерило успешности и социјалне прихваћености, лаж као другачије интерпретирану и несхваћену истину, а не као њено одсуство, сукоб и рат као модел за превазилажење различитости и сукобљености која из ње проистиче. Међутим, све ово није само себи циљ. Отац небески преко анђела заповеда одлазак у Египат не да би се у њему остало већ да би се из њега вратило и да би се остварила Његова замисао о спасењу и сједињењу свега и свих са Христом и у Христу као Јединорођеноме од Оца у вечности и Прворођеноме из мртвих, од људи. Одлазак у Египат и сам доживљај онога што Египат симболизује

¹ Мт 2.

у нама само је средство које нас припрема да зрело и одговорно, онакви какви заиста јесмо, ступимо у Цркву, измирени са собом и другима, окушајући кроз евхаристијску тајну Христовог светодуховског обитавања у нама и са нама, измирење и сједињење са Оцем нашим небеским. Криза наших живота се осмишљава и разрешава у тајни благодати, а не у логичним животним конструктима. Понудимо нашим породицама светотајинску алтернативу свету којој нужно претходи епизода египатског превредновања, која се суштински поистовећује са подвигом и покајањем. Без те епизоде и тог искуства не можемо се отворити и примити дар, не можемо тражити на добар начин и зато не можемо примити. Због те чињенице Црква неуморно зове на опит покајања и подвижништва који су на парадоксалан начин у данашње време готово заборављени или неаутентично пројављени. Острашћеност која нас притиска и гуши није атомизирана у нама већ је социјално контекстуализована и пројављује се кроз колоплет односа које као чланови друштва изграђујемо. Исцелитељни рез египатског самоиспитивања треба повући баш у том релационом и социјалном аспекту нашег живљења, а однос који се највише примећује као угрожен и рањив јесте супружнички јер управо нарушеност овог темељног односа целокупну платформу породичног заједништва не само што уводи у кризу, што по себи и није проблем, већ не дозвољава да се криза превазиђе и надрасте, и трајно јој потчињава радост и богатство породичног заједништва. Брак је у кризи, и то није ништа ново, али је нашој генерацији ново то да решење за ту кризу, после многих неуспелих покушаја у претходним деценијама, нећемо наћи док овај однос поново не препознамо као осмишљен и исцељен у благодатним токовима Цркве у којој се он пројављује као манифестација њеног односа са својом Главом и Пуноћом, Господом Христом. Ради тога Црква је призвана да афирмише брачно заједништво наглашавајући његово христоцентрично осмишљење и утемељење.

Потребно је још нагласити да се целокупни концепт дистанцирања од тескобе света и препознавања у благодатној црквеној атмосфери прибежишта у периодима криза породичног заједништва одвија у ситуацији када Црква поново постаје „мало стадо“ не престајући да изражава одговорност за сав свет. Свет је у променама и следујући за том чињеницом већина хришћана губи свест о свом светотајинском идентитету сводећи своју веру на пуки традиционализам. У таквој духовној клими приправност на подвиг као и да не постоји, а у зачарани круг криза у којем се не узраста и не напредује, лако се улази. Ову ситуацију бих истакао као данас доминирајућу у искуству хришћана.

Канонско предање Цркве је, поред многих аспеката црквеног живота, обухватило својим интересовањем и нормативним одредбама и живот породице у контексту активно пројављене вере њених чланова. Тако да имамо значајан број канонских одредби које указују на неопходност очувања брачне заједнице како клирика² тако и лаика³. Имамо и оне каноне који упозоравају на обавезу брачне верности⁴ и чистоте⁵ као претпоставке учествовања у светотајинском животу⁶ и изражавања аутентично пројављене вере⁷. Поједини канони нас подсећају и на то да не би требало ступати у брачне односе са припадницима јеретичких и расколничких заједни-

² 5. канон Светих апостола.

³ 48. канон Светих апостола.

⁴ 87. канон Трулског сабора.

⁵ 61. канон Светих апостола.

⁶ 20. канон Анкирског сабора.

⁷ 17., 18. и 19. канон Светих апостола.

ца⁸, а још мање са неверујућима. Ово подсећање је оснажено и могућношћу дистанцирања од црквене заједнице уколико се не обрати пажња на њега. Поред осталог канонско предање нам препоручује да не посећујемо коњске трке, циркуске игре⁹, мађионичарске и какве друге илузионистичке манифестације, да не походимо кафане и сличне објекте забаве¹⁰, да не одлазимо у позоришта, да не гледамо опсцене слике, да се не коцкамо¹¹, да се не судимо пред грађанским судовима, да не дајемо новац у зајам на камату¹², да не напуштамо децу или родитеље зарад привидне заслепљености подвижништвом¹³, да не градимо уроте¹⁴, да чувамо целомудреност било да смо у браку или смо инокосни, да се долично облачимо а не китимо и украшавамо преко границе укуса¹⁵ итд., и томе слично. Одредбе које сам летимично навео заиста су убедљиве, јасне и сигуран сам да нико не би имао шта да им приговори или да им дода. Међутим, да ли све ово прочитано, што јесте у најдубљем смислу део нашег хришћанског етоса, јесте и само по себи разумљиво у контексту нашег савременог друштвеног тренутка, будући да су оне саме (канонске одредбе) настале пре готово хиљаду и пет стотина година, и да ли без икакве контекстуализације и креативне артикулације оне могу бити нама данас применљиве? Можемо ли и треба ли данас себи ускратити одлазак у позориште, или у биоскоп иако готово сви савремени филмови имају опсцене и ласцивне сцене, да ли су фудбалске и кошаркашке утакмице или тениски мечеви претња нашој духовној чистоти, да ли да не партиципирамо у политичким странкама или каквим другим социјалним удружењима која имају своје уске и партикуларне интересе и циљеве, да ли да тражимо запослење у банкама иако оне постоје управо ради каматарене (у крајњем случају сви живимо на кредит на овај или онај начин), да ли да ускраћујемо својој деци да се друже са пријатељима чије родитеље не познајемо а још мање их идентификујемо као чланове црквене заједнице, а још важније да ли бисмо могли, чак и да хоћемо, да спречимо склапање брака нашег детета са неким ко има споран верски идентитет или га уопште нема, да ли да одустанемо од осећаја лепог у одевању јер би то у ово време кризе за некога ко није у могућности то могло бити увредљиво, или да ли да своје дете удаљимо са рођенданске прославе школског друга или другарица у тренутку када се међу дечјим аниматорима појави и неко ко изводи какав мађионичарски трик, итд? Питања су многа и мишљења сам да нема задатог и заокруженог одговора. Канонско предање у форми у којој је дошло до нас данас не може нам дати готово решење. Имам утисак да га није давало ни у време када су сами канони били донети. Мишљења сам да би бавећи се канонским предањем које смо навели превасходно могли да осетимо интенцију самих одредби, односно, смисао и сврху ради које су донети. Да ли је овим одредбама ултимативно уређиван живот хришћана, данас не можемо поуздано знати, али можемо са великом сигурношћу наслућивати да је то било готово немогуће и да са таквим очекивањима дотични канони нису ни донети. Они су превасходно наглашавали етос хришћанског живота и одговорност која стоји као призвање нашег веровања. У том смисли они су тада, као и сада, вер-

⁸ 72. канон Трулског сабора.

⁹ 24. и 51. канон Трулског сабора.

¹⁰ 54. канон Светих апостола.

¹¹ 42. и 43. канон Светих апостола; 50. канон Трулског сабора.

¹² 44. канон Светих апостола; 10. канон Трулског сабора.

¹³ 15. и 16. канон Гангрског сабора.

¹⁴ 34. канон Трулског сабора.

¹⁵ 27. канон Трулског сабора (погледати коментар преводиоца у фн. 41 на страни 155); 16. канон Седмог васељенског сабора.

нике наводили на расуђивање и опомињали су и разбуђивали нашу уснулу савест те у том контексту их можемо или чак морамо сагледавати и вредновати данас. Канони нам указују на то да имамо могућност, боље речено право или чак обавезу, да се дистанцирамо од свега онога што нас у савременом друштву завашава и даје нам лажни осећај спокојства и летаргичке уљуљканости у светској успокојености. Они нам указују да се не везујемо за пролазне вредности и јефтине феномене данашњице, а не да се од друштва изолујемо и стварамо асоцијалну секту која из страха и неразумевања одбија да партиципира у реалности друштвеног живота какав он чињенично јесте. Неопходно је да будемо у свету управо да бисмо могли вредности наше вере да унесемо у тај исти свет и њима евентуално оплодимо животе других. Канони нас уче да прихватимо свет и друштво у њему али да се не поистовећујемо са њима и са њиховом непостојаношћу већ да им понудимо Васкрслога Христа кроз своје лично и аутентично искуство.

Из напред наведеног јеванђеоског примера и канонскоправних одредби савремено контекстуализованих, јасно је да би само са живом вером која се литургијски оваплоћује, са благодарним етосом и спремношћу на подвиг свака криза била дочекана као радост и као афирмација преображајног потенцијала који је у нама присутан, а који нас води ка Господу Христу и целовитом личносном остварењу у Њему. Прошле јесени је у Лондону испред катедрале Светог Павла један од демонстраната против wallstreet-овске неолибералне и неоколонијалне идеологије, како је неки доживљавају, на транспаренту исписао питање веома провокативног садржаја и у својој интригантности веома аутентично: „Шта би Христос урадио?“. Ово питање нас обавезује не само у овом времену и социјалном контексту већ у свакој епохи, и дати прави одговор на њега, а на то смо сви призвани, истоветно је остварењу нашег веровања и самом спасењу. У исправном и делатном одговору на ово питање крије се и нада за савремено друштво које без обзира на своју спољашњу све мању заинтересованост за Цркву и њено сведочење можда управо од ње и њених чланова очекује одговор на своју кризу у виду промишљенијег и савеснијег односа према другом, у сведочењу приснијих, искренијих и постојанијих породичних односа, у одговорној и довољној експлоатацији природних ресурса, у толерантном прихватању различитости, у препознавању свих који су потребити и у некаквој немоћи или социјалном недостатку као оних који су на нас упућени и којима смо призвани да се дајемо. У томе је потенцијал за оздрављење наших хришћанских породица али и не само наших већ и свих оних са којима живимо и са којима делимо исти културни и цивилизацијски простор, односно свих оних са којима по Божјем промислу делимо овај свет и изграђујемо социјални амбијент у њему. Ово о чему смо говорили зависи од нас, наше вере, нашег подвига и наше љубави. Тога треба да будемо свесни.

Извори

- Светіо Писмо Новоіа Заветіа*, превод Комисије Светог архијерејског Синода СПЦ
Светијени канони Цркве, превод (са грчког и словенског) и коментари А. Јевтић, Православни богословски факултет и ман. Тврдош, Епархија захумско-херцеговачка, Београд, 2005. година.
- Osnove socijalnog učenja Katoličke Crkve*, Fondacija Konrad Adenauer i Beogradska nadbiskupija, Beograd, 2006. godina.
- Социјално учење Руске православне Цркве*, Свети архијерејски Синода РПЦ, издање БЕСЕ-ДА, Нови Сад, 2008.

Литература

- Mladenović, M., „*Osnovi sociologije porodice*“, Novinsko-izdavačka ustanova Službeni list SFRJ, Beograd, 1991. godina.
- Самарџић, П., „*О икониџности човека — ка теолоџији леџитиме и доџиојанџива*“, Хриџћанска мисао, Београд, 2005. година.
- Троицки, С., „*Хриџћанска филоџофија брака*“, Издавачко и Књиџарско предузеће Геџа Кон А.Д., Београд, 1934. година.
- Balch, D. L. & Osiek, C., „*Early Christian Families in Context*“, William B. Eerdmans Publishing Company-Grand Rapids, Michigan, 2003.
- Calivas, A.C., „Marriage: The Sacrament of Love and Communion“, „*InterMarriage — Orthodox Perspectives*“, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts, 1997.
- Evdokimov, P., „*The Sacrament of Love — The Nuptial Mystery in the Light of the Orthodox Tradition*“, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, NY, 2001.
- Giddens, A., „*Sociologija*“, prevod Rajka Rusan-Polšek, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2007.
- Hohnjec, N., „Današnja iskušenja novozavjetne vizije braka i obitelji“, *Bogoslovska smotra* 2–3 (1999), LXIX, Zagreb.
- Koračević, K., „Novije promjene u življenju i shvaćanju braka i obitelji“, *Bogoslovska smotra* 2–3 (1999), LXIX, Zagreb.
- Köstenberger, A. „Marriage and Family in the New Testament“, „*Marriage and Family in the Biblical World*“, edited by Campbell, K. M., InterVarsity Press, 2003.
- LeMasters, P., „*Toward a Eucharistic Vision of Church, Family, Marriage & Sex*“, Light and Life Publishing Company, Minneapolis, Minnesota, 2004.